

MARKAZIY BANKNING MAJBURIY ZAXIRA TALABLARI ORQALI TIJORAT BANKLARI LIKVIDLILIGINI TARTIBGA SOLISH AMALIYOTI

Eshmurodov Sulton Suvonqulovich

Toshkent Kimyo xalqaro universiteti mustaqil izlanuvchisi

eshmurodovsulton@gmail.com

Annotatsiya. Mazkur tezisda Markaziy bankning majburiy zaxira talablari orqali tijorat banklari likvidliligini tartibga solishning institutsional poydevori va raqamli monitoring infratuzilmasini takomillashtirish yo'llari tadqiq etilgan. Me'yoriy hujjatlar va XVJning 2025-yilgi FSAP hisoboti tahlili asosida o'rtachalash mexanizmi shakllangani, biroq zaxira me'yorlari banklarning qisqa muddatli likvidlilik prognoziga mazmunan bog'lanmagani ko'rsatilgan. Tartibga solishning shartli ketma-ketligi, «yagona majburiyat kodi – yagona o'rtachalash me'yori – yagona ma'lumot manbai» tamoyili hamda beshta ko'rsatkich asoslab berilgan.

Kalit so'zlar: majburiy zaxira talablari, Markaziy bank, tijorat banklari likvidliligi, o'rtachalash koeffitsiyenti, vakillik hisobvarag'i, dedollarizatsiya.

THE PRACTICE OF REGULATING COMMERCIAL BANK LIQUIDITY THROUGH CENTRAL BANK RESERVE REQUIREMENTS

Eshmurodov Sulton Suvonqulovich

Independent Researcher, Kimyo International University in Tashkent

eshmurodovsulton@gmail.com

Abstract. This thesis explores ways to improve the institutional foundation and digital monitoring infrastructure for regulating commercial bank liquidity through Central Bank reserve requirements. Based on an analysis of regulatory documents and the IMF 2025 FSAP report, it is shown that while the reserve averaging mechanism has been formed, reserve norms are not substantively linked to banks' short-term cash-flow forecasting. A conditional sequence for regulation, the "single liability code – single averaging norm – single data source" principle, and five assessment indicators are substantiated.

Keywords: required reserve ratios, Central Bank, commercial bank liquidity, averaging coefficient, correspondent account, dedollarization.

**ПРАКТИКА РЕГУЛИРОВАНИЯ ЛИКВИДНОСТИ
КОММЕРЧЕСКИХ БАНКОВ ЧЕРЕЗ ОБЯЗАТЕЛЬНЫЕ
РЕЗЕРВНЫЕ ТРЕБОВАНИЯ ЦЕНТРАЛЬНОГО БАНКА**

Эшмуродов Султон Сувонкулович

Самостоятельный соискатель,

Ташкентский международный университет Кимё

eshmurodovsulton@gmail.com

Аннотация. В данных тезисах исследованы пути совершенствования институциональной основы и инфраструктуры цифрового мониторинга при регулировании ликвидности коммерческих банков через обязательные резервные требования Центрального банка. На основе анализа

нормативных документов и отчета МБФ FSAP 2025 показано, что механизм усреднения сформирован, однако нормативы резервирования содержательно не увязаны с краткосрочным прогнозированием ликвидности. Обоснованы условная последовательность регулирования, принцип «единый код обязательства – единый норматив усреднения – единый источник данных» и пять показателей оценки.

Ключевые слова: обязательные резервные требования, Центральный банк, ликвидность коммерческих банков, коэффициент усреднения, корреспондентский счет, дедолларизация.

KIRISH

Majburiy zaxira talablari – Markaziy bank tomonidan tijorat banklarining jalb qilingan majburiyatlariga nisbatan belgilanadigan, bank tizimi umumiy likvidliligini tartibga solish va pul bozori foiz stavkalari tebranishlarini pasaytirishga xizmat qiluvchi monetar instrument bo‘lib [Abdullayeva 2017: 94-b.; MB 2026], uning samarasi o‘rtachalash mexanizmining g‘aznachilik qarorlarida amalda qo‘llanishiga bog‘liq. Bank risk-menejmenti nazariyasi majburiy zaxiralar kunlik to‘lov likvidligi buferi bo‘lishini hamda valyuta xatarlarini cheklashini talab etadi [Saunders, Cornett 2014: 512-b.].

O‘zbekistonda «O‘zbekiston Respublikasining Markaziy banki to‘g‘risida»gi Qonunga muvofiq majburiy zaxira me‘yorlari, ularni saqlash va o‘rtachalash tartibi Markaziy bank Boshqaruvi tomonidan belgilanadi [Qonun 2019: 28-modda]. Markaziy bank Boshqaruvining 2018-yil 25-apreldagi 3002-son qarori bilan tasdiqlangan nizomda majburiy zaxiralarni majburiyat valyutasidan qat’i nazar faqat milliy valyutada shakllantirish hamda 28 va 35 kalendar kunlik saqlash davrlarida vakillik hisobvarag‘ida o‘rtacha hisoblash mexanizmini qo‘llash tartibi belgilandi [MB 2018]; 2026-yil 1-iyuldan milliy

valyutadagi depozitlar bo'yicha me'yor 4 foiz, chet el valyutasidagi depozitlar bo'yicha 7 foiz hamda o'rtachalash koeffitsiyenti 1,0 etib belgilangan [MB 2026].

Biroq me'yoriy asos ishlashni to'liq kafolatlamaydi. 2025-yilgi XVJ FSAP baholashida tizim bo'yicha likvidlilik ko'rsatkichlari ijobiy bo'lsa-da, davlat ulushi mavjud banklar (likvid aktivlarning qisqa muddatli majburiyatlarga nisbati 35,1 foiz, kreditlarning depozitlarga nisbati 237,2 foiz) va xususiy banklar (52,1 foiz va 101,0 foiz) o'rtasida keskin tafovut saqlanayotgani qayd etilgan [IMF 2025: 13]. Majburiy zaxiralar bo'yicha haq to'lanmasligi (non-remuneration) banklarning operatsion xarajatlari va foiz spredlari yuqori bo'lishiga ta'sir etmoqda [IMF 2025: 12]; jami majburiyatlarda xorijiy valyuta ulushi 49,8 foizni (davlat banklarida 55,1 foizni) tashkil etishi va depozitlar konsentratsiyasi [IMF 2025: 9, 13] vakillik hisobvarag'i likvidliligini prognozlashni murakkablashtiradi. Demak, to'siq me'yorlarni e'lon qilishda emas, tartibga solish poydevorida – javobgarlik zanjiri, majburiyatlar tasnifi va yagona ma'lumot infratuzilmasida.

Tadqiqotning maqsadi – Markaziy bankning majburiy zaxira talablari orqali tijorat banklari likvidliligini tartibga solishning institutsional poydevori va raqamli monitoring infratuzilmasini takomillashtirish yo'nalishlarini asoslash hamda samaradorlikni baholash ko'rsatkichlarini ishlab chiqishdan iborat. Maqsadga erishish uchun me'yoriy hujjatlar, FSAP 2025 hisoboti va Markaziy bank ma'lumotlari tahlil qilindi. Tadqiqot natijalari quyidagilardan iborat.

Birinchidan, institutsional poydevor to'rt element bo'yicha asoslandi: javobgarlik zanjiri (Markaziy bank Pul-kredit operatsiyalari departamenti, tijorat banki ALCO qo'mitasi, G'aznachilik va ichki audit); depozit bazasi, vakillik hisobvarag'i ijrosi va LCR hisobotini bog'laydigan yagona majburiyatlar tasnifi; tabaqalashtirilgan zaxira me'yorlarining dedollarizatsiya strategiyasi hamda pul bozori operatsiyalari bilan bog'liqligi; kadrlar salohiyati [MB 2018; IMF 2025:

13]. Tartibga solishda «shartli ketma-ketlik» taklif etiladi: bank shu to'rt elementni shakllantirib, oldingi davr majburiyatini bajargach 1,0 o'rtachalash ko'effitsiyentini qo'llaydi [MB 2026].

Ikkinchidan, raqamli monitoring uchun «yagona majburiyat kodi – yagona o'rtachalash me'yori – yagona ma'lumot manbai» tamoyili taklif etildi: depozit majburiyatlari hisobi (ABS), Markaziy bankdagi vakillik hisobvarag'i qoldig'i va 28–35 kunlik o'rtachalash grafigi bitta kod ostidagi yagona yozuvda birlashtiriladi. Nizom har bir majburiyat turi uchun hisoblash bazasi, statistik manba, ma'lumot uzatish davriyligi va mas'ul ijrochini ko'zda tutadi [MB 2018]; vakillik hisobvarag'idagi kunlik qoldiqlar to'lov tizimidan avtomatik olinishi, qo'lda kiritilganlari esa «tasdiqlanmagan» deb belgilanishi taklif etiladi. Bu tamoyil nazorat hisobotini takomillashtirish vazifalarini [IMF 2025: 9] kunlik zaxira ko'rsatkichlarigacha kengaytiradi.

Uchinchidan, likvidlilikni tartibga solish samaradorligini o'lchovchi beshta ko'rsatkich taklif etildi: 28 va 35 kalendar kunlik saqlash davrida o'rtachalash talabini to'liq bajargan banklar ulushi (me'yoriy talab – 100 foiz, o'rtachalash ko'effitsiyenti 1,0 [MB 2026]); tabaqalashtirilgan zaxira me'yorlari (7 foiz va 4 foiz [MB 2026]) ta'sirida xorijiy valyutadagi majburiyatlar ulushining pasayishi (bazaviy daraja – 49,8 foiz [IMF 2025: 13]); o'rtachalangan zaxiralarning banklararo REPO va UZONIA operatsiyalaridagi aylanish ulushi; saqlash davri yakunida pul bozori foiz stavkalari o'zgaruvchanligi; avtomatik yangilanadigan kunlik majburiyat ko'rsatkichlari ulushi. Valyuta majburiyatlari ulushini kamida 35 foizgacha tushirish – zaxira yuklamasini optimallashtirish sharti – muallif taklifi bo'lib, amaliy sinovdan o'tkazilishi zarur. Banklar kesimidagi bazaviy qiymatlar ochiq manbalarda topilmadi, shu sababli bazaviy o'lchov o'tkazish lozim.

To'rtinchidan, monitoring natijalarini banklarning g'aznachilik qarorlariga bog'lash mexanizmi taklif etildi: Markaziy bank va tijorat banklari axborot

tizimida 28–35 kunlik taqvim bo'yicha «o'rtacha zaxira paneli» yuritilib, oldingi davr ijrosi yangi yirik kredit va depozit stavkalari qarorlariga majburiy ilova qilinadi. Saqlash davri taqvimi rasmiy veb-saytda e'lon qilinadi [MB 2026]; panel esa FSAP 2025 aniqlagan foiz spredlari va likvidlilik nomutanosibligi muammosiga javob beradi [IMF 2025: 12–13].

XULOSA

Xulosa qilar ekanmiz, fikrimizcha, O'zbekistonda Markaziy bankning majburiy zaxira talablari orqali tijorat banklari likvidliligini tartibga solishda asosiy e'tibor me'yorlarni ma'muriy o'zgartirishdan o'rtachalash mexanizmining ishlashini ta'minlaydigan institutsional poydevor va yagona raqamli ma'lumot zanjirini shakllantirishga o'tishi lozim. Tabaqalashtirilgan me'yorlar (4 va 7 foiz) hamda 1,0 o'rtachalash koeffitsiyenti yaratilgan bo'lsa-da [MB 2026], FSAP 2025 davlat va xususiy banklar likvidliligi o'rtasida tafovut hamda yuqori dollarlashuv saqlanayotganini qayd etgan [IMF 2025: 13]. Tadqiqot o'z oldiga qo'ygan maqsadga erishdi: shartli ketma-ketlik, raqamli monitoring tamoyili hamda beshta ko'rsatkich asoslandi.

Natijalar ikkilamchi tahlilga tayanadi, chegaraviy qiymat esa muallif taklifi bo'lib, uni bir nechta tijorat bankida sinash keyingi tadqiqot vazifasidir. Ko'rsatkichlarni joriy etish majburiy zaxira talablari orqali likvidlilikni tartibga solishni boshqariladigan va kuzatiladigan jarayonga aylantirishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Abdullayeva Sh.Z. Bank ishi. Toshkent: Iqtisod-moliya, 2017. 732 b.
2. Financial Institutions Management: A Risk Management Approach: darslik / A. Saunders, M.M. Cornett. – New York: McGraw-Hill Education, 2014. 887 b.

3. International Monetary Fund. Republic of Uzbekistan: Financial Sector Assessment Program—Financial System Stability Assessment // IMF Staff Country Reports. 2025. №25(145). B. 1–62.

4. O‘zbekiston Respublikasining Markaziy banki to‘g‘risida: O‘zbekiston Respublikasining 2019-yil 11-noyabrdagi O‘RQ-582-son Qonuni.

5. Tijorat banklarining O‘zbekiston Respublikasi Markaziy bankida depozitga o‘tkaziladigan majburiy rezervlari to‘g‘risidagi nizomni tasdiqlash haqida: O‘zbekiston Respublikasi Markaziy banki Boshqaruvining 2018-yil 25-apreldagi 3002-son qarori.

6. O‘zbekiston Respublikasi Markaziy banki. Majburiy zaxiralar va ularni saqlash me‘yorlari. URL: <https://cbu.uz/uz/monetary-policy/standards-required-reserves/>